

**PANAIT ISTRATI - REPREZENTAREA SINELUI ÎN PAGINILE
AUTOBIOGRAFICE**
Panait Istrati – the Representation of the Self in the Autobiographical Works

PhD. PAPAI Reka - Katalin
„Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract

This study aims to highlight those literary creations of the multicultural writer Panait Istrati, which reflects the self as a form of personal identity. The biographical ego of the autobiographical pages included in the so-called volumes „Past and Future”, “My Escape”, become the most important locutor of the identity speech. This speaker transposes his entire life in literature, a necessary method to achieve a complex self-portrait, thereby giving us an immediate overview of the self / the ego. The representation of the self will be discussed from the following two perspectives: self-subject and self-object.

Keywords: self-subject, self- object, self-portrait, self, personal identity, social identity, ego.

Din relevarea *identității discursive*, considerată ca o nouă tipologie identitară, prezentă în majoritatea operelor lui Panait Istrati, a rezultat și tentația descoperirii acelor creații literare, mai mult sau mai puțin semnificative, în care se reflectă sinele, ca formă a identității personale. Exemplificarea elementelor teoretice ale discursului identitar se va realiza prin delimitarea creațiilor declarate de însuși autorul lor ca fiind autobiografice, de restul operelor literare. Trebuie subliniată ideea că, în cazul lui Istrati, acele opere în care se regăsește tema reprezentării sinelui întră fie în categoria paginilor pur autobiografice, fie în cea a confesiunii autobiografice sau în cea a profesiunilor de credință. Reprezentând o utopie a adevărului și a sincerității, în viziunea noastră, în categoria paginilor autobiografice trebuie incluse atât volumele intitulate *Trecut și viitor* și *Evadările mele*, cât și alte confesiuni și profesii de credință apărute postum. Chiar dacă, din punct de vedere literar, creațiile analizate în această parte nu se ridică tocmai la valoarea celorlalte opere literare ale scriitorului, motiv pentru care unii exegeți le-au ignorat, din punctul de vedere al temei identității, paginile incluse în volumele menționate mai sus constituie pilonii de bază ai discursului identitar. Fiind specifică genului autobiografic, nu numai volumele menționate, dar și majoritatea celorlalte scrieri apărute postum dezvoltă problema identificării „sinelui” cu „mine”. Această identificare va avea drept urmare apariția sinelui în două ipostaze diferite: în primul rând, este vorba despre „eul actual”, reprezentând autorul paginilor autobiografice; în al doilea rând, însă, va apărea și „eul revolut”, a cărui identitate va fi prezentată în paginile respective. Așa cum a subliniat și Louis Marin, în scrierile autobiografice „reprezentarea sinelui poate fi percepută și ca dedublarea unei prezențe”¹. În acest sens, putem afirma că, în creațiile care se ocupă cu reprezentarea sinelui, omul și scriitorul Panait Istrati nu numai că se prezintă, dar se și reprezintă. Eul biografic al paginilor autobiografice devine singurul locutor al discursului

¹ Louis Marin, *L'écriture de soi*, Presses Universitaires de France, Paris, 1999, p. 130

identitar, care, transpunându-și întreaga existență în literatură, realizează un autoportret complex, oferindu-ne o imagine imediată a sinelui care se reflectă în propriile sale creații devenite niște „oglinzi”. Luând în considerare paginile pur autobiografice scrise de acest prozator, în concepția noastră, în fiecare dintre ele, răsună binecunoscuta frază a lui Montaigne, „c'est moi que je peins”², apărută în introducerea primului volum de eseuri, frază preluată și de scriitorul brăilean cu scopul de-a aduce la cunoștința cititorilor români și străini faptul că, în paginile cu caracter autobiografic, el însuși este cel care se descrie.

Din moment ce în această parte a cercetării noastre ne ocupăm cu textele autobiografice ale scriitorului Panait Istrati, considerăm că un loc deosebit trebuie să îi acordăm volumului intitulat *Trecut și viitor*, apărut în vara anului 1925, la editura „Renașterea”. Nota distinctivă a acestui volum este anunțată chiar din primele sale pagini, în care autorul ni se înfățișează cu un volum de „pagini autobiografice în loc de pagini pur literare”³. Textele incluse în volumul de debut al scriitorului au fost apreciate de însuși autorul lor ca fiind „profesiuni de credință” autobiografice, care, în viziunea lui Mircea Iorgulescu, alcătuiesc un „volum de confesiuni, nu de literatură propriu-zisă”⁴. Cât despre valoarea literară a textelor autobiografice denumite și profesiuni de credință, Mircea Iorgulescu a subliniat ideea conform căreia acestea nu se află în afara sau la periferia operei literare. Altfel spus, nu alcătuiesc un capitol aparte, secundar, de interes minor și cu valoare mai mult documentară. Întregul volum intitulat *Trecut și viitor* are menirea de a ne prezenta pe acel artist sentimental a cărui viață se dovedește a fi la fel de pasionantă ca și opera. Odată cu apariția volumului, autorul textelor autobiografice este prezentat mulțimii de jos în ipostaza omului slab, aflându-se într-o luptă eternă cu semenul său și căutând o modalitate de scăpare de sub „ghearele” vieții sociale. Apariția volumului respectiv a fost interpretată ca fiind un moment sacru, în urma căruia subiectul discursului primește posibilitatea de a se exprima asupra propriei lui existențe, prezentându-ne, cu acest prilej, și viziunile sale despre lume: „După treizeci de ani de credință neclintită într-o idee și de dureri îngrămădite, iată-mă gata să-mi spun cuvântul. Viața mi-a îngăduit, în sfârșit, să mi-l spun. I-am smuls vieții această îngăduință. I-am smuls-o cu prețul unor jertfe pe care numai eu singur le cunosc”⁵.

Analizând caracteristicile textelor autobiografice incluse în acest volum, remarcăm faptul că, în pofida observațiilor lui Mircea Iorgulescu cu privire la delimitarea precisă dintre timpul trecut și cel prezent, în cazul acestor texte, nu se poate vorbi despre o delimitare total absentă, deoarece anumite teme, precum datoria artistului, vor fi dezbătute din perspectiva acestei opoziții temporale. Este adevărat, însă, că prezența celor două euri, specifice genului autobiografic, nu poate fi întotdeauna percepută în mod direct. Drept urmare, naratorul nu se explică, nu se interpretează și nici nu se povestește. Personajul acestor profesiuni de credință devine omul care scrie și nu cel care trăiește; altfel spus, pe parcursul acestor pagini, ni se înfățișează omul pentru care arta cea mai valoroasă o reprezintă existența în sine. Cel care își spune cuvântul devine omul învins de creator, motiv pentru care, spre deosebire de celelalte pagini autobiografice, profesiunea de credință preia rolul autoportretului. Din toate aceste

²Michel de Montaigne, *Avertissement au lecteur* în volumul *Essais*. Livre 1, chronologie et introduction par Alexandre Micha, Édition Garnier-Flammarion, Paris, 1969, p. 34.

³Panait Istrati, *Viața lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, București, 1983, p. 415.

⁴Mircea Iorgulescu, *Panait Istrati - Învingător și Învingător*, în *România literară* XVII, nr. 16, 19 aprilie 1984, p.7.

⁵Panait Istrati, *Pagini autobiografice. Trecut și Viitor* în volumul *Viața lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, București, 1983, p. 417.

observații, rezultă asumarea dramatică a condiției de scriitor. Victoria creatorului sugerează sacrificarea biografiei în favoarea literaturii, fapt care conduce la absorbirea planului existențial în creație.

Încă la începutul primului text intitulat *Trecut și viitor*, scris în martie 1925, Istrati ni se prezintă în ipostaza luptătorului etern, confruntându-se în mod direct cu problemele vieții sociale, confruntare din care a reușit să iasă învingător: „Puțini oameni, luptând cu viața, au căzut în genunchi cât am căzut eu. M-a trântit banul, m-a trântit femeia, m-a trântit însăși sublima prietenie. Acum în urmă, după cum se știe, căzusem așa de rău că eram gata să nu mă mai mișc. Și totuși, m-am sculat și mă mișc mai cu folos ca oricând”⁶. Această individualitate creatoare provine din același „puhoi” ca și semenii săi, iar ca apărător al dreptății, după treizeci de ani, este ferm convins că nu întâmplător „a fost pescuit din oceanul social”⁷, drept urmare, motivul confesiunii sale devine un gest uman: „(...) eu voi adresa cuvântul meu de luptă și emoția artistică tuturor neamurilor care gem sub jugul apăsării internaționale, mulțimilor anonime care ascund în sânul lor dureri știute doar de ele și eroi nebănuți de nimeni”⁸.

Nu putem afirma că în acest text se accentuează numai identitatea socio-morală a autorului, ci, din contră, trebuie subliniat faptul că, prin intermediul opoziției stabilite între artiștii vremii respective și eul textului, în această creație se regăsesc câteva indicii semnificative ale identității culturale: „Eu nu sunt un negustor de emoții fabricate cu meșteșug între patru pereți și nu scriu cu scopul de-a transforma pe lector într-un sclav sentimental al dramelor cu deznodământ, marfă ordinară a unei lumi ordinare, produs otrăvitor de suflete, opium literar, destinat să acapareze mințile și să le întunece și mai mult decât sunt de întunecate când vin pe lume. Eu mă adresez omului pentru care viața e o luptă aprigă, din ziua când a ieșit de pe băncile școlii primare, așa cum s-a întâmplat cu mine, omului care se zbate în ghearele acestei vieți și care caută scăpare”⁹. Din schițarea unui astfel de portret al eului cultural, ni se sugerează asocierea identității artistului-creator cu cea a grupului țintă al creației sale.

Următorul text semnificativ al discursului identitar din volumul de debut, datând din 1925, se intitulează *Cum am debutat eu* și este dedicat acelor debuturi din viața personală și din cea literară, care, într-un fel sau altul, au marcat existența omului și a artistului Panait Istrati. Confruntarea continuă și directă a eului discursiv cu viața socială a fost interpretată ca un prim debut, în urma căruia soarta creatorului devine identică cu cea a eroilor societății. Descrierea acestui debut i-a dat impulsul necesar de a preciza categoria socială din care face parte: „Eu aparțin acelei familii de comediați provinciali, eroi care debutează în fiecare seară. Eroii ai umilinței și ai decepției înfruntate, care zilnic dau piept cu viața, zilnic sunt nevoiți s-o înșface de gât, să lupte cu ea și, neputând-o învinge, o reiau zilnic de-a capo. O ciomăgeală fără chip de îndurare sunt debuturile tuturor acelor care nu vin pe lume târând după ei domenii, ori protecții plătite cu vânzarea demnității omenești. Ei debutează până la moarte, așa cum mereu o ia de-a capo muncitorul revoltat și resemnat al timpurilor noastre, sătul de viață după prima săptămână de debut într-o ocnă capitalistă. Soarta acestora am avut-

⁶ *Ibidem*, p. 416.

⁷ Panait Istrati, *ibid.*, p. 419.

⁸ *Ibidem*, p. 425.

⁹ *Ibidem*, pp. 417-418.

o și eu, de câte ori aruncam ancora în vreun oraș din lumea asta fără suflet”¹⁰. Dintre toate debuturile cuprinse în această parte a volumului, merită menționate acele două modalități diferite de debuturi care și-au lăsat amprenta pe întreaga existență a autorului.

În profesiunea de credință intitulată *Crezul meu*, scrisă în anul 1924, intenția autorului a fost aceea de a ne împărtăși propriile sale convingeri cu privire la câteva valori primordiale ale omului devenit artist. Potrivit constatărilor sale, există numeroși artiști care se rezumă numai la creație, înlăturând, astfel, prietenia și iubirea. Fiind ferm convins că lumea este împărțită în oameni născuți liberi și în oameni născuți robi, autorul acestei profesiuni de credință dorește să ne atragă atenția asupra adevăratelor sale valori: „Deasupra credințelor uscate și șovăielnice, însă, eu pun iubirea caldă ce vine de la inimă. Sunt gata să iubesc orice om liber! Așa am fost întotdeauna. Așa rămân. Nimeni și nimic nu-mi va putea schimba o iotă din ce m-a învățat viața și din ce îmi simte inima”¹¹. Concluzia vine tot din partea subiectului discursului, subliniind că „e o rușine de-a te numi artist, când nu știi să iubești un om”¹².

Eul confesiunii intitulate *Între artă și dezrobire* (1925), aflându-se în ipostaza de „fiu al plebei”¹³, este conștient de faptul că, atâta timp cât succesele sale nu reprezintă altceva decât rezultatul unor întâmplări, el niciodată nu va putea să devină un învingător. Prin intermediul delimitării precise dintre timpul trecut și cel prezent, eul acestor pagini autobiografice va apărea în două ipostaze distincte: „(...) eram un învins al propriilor mele neliniști, mai mult decât un învins al oamenilor. Astăzi nu mai sunt; m-am liberat; am fost liberat ..., dar eu, singur !”¹⁴. În lupta cu asupritorii, el, ca artist-proletar, consideră că trebuie să dea dovadă de putere, de curaj și de solidaritate, folosind ca armă propria sa artă. Luând în considerare rolurile asumate de către autorul paginilor autobiografice analizate mai sus, împărtășim părerea criticului literar Șerban Cioculescu, conform căruia în volumul intitulat *Trecut și viitor*, cel mai bine se reflectă identitatea morală a omului și a artistului: „identitatea morală a lui Panait Istrati trebuie căutată în volumul *Trecut și viitor* (...). De la primele pagini, scriitorul își dezvăluie firea de revoltat și hotărârea să se numere printre luptătorii pentru dreptate, ca să contribuie la dărâmarea unei societăți inicve (...) Om din popor, Istrati se adresează poporului (...) a cunoscut în adâncime infernul uman și s-a zbatut cât a trăit să aducă lumii o notă nouă de omenie. Autorul lui *Moș Anghel* a desferecat simțirile tănuite ale celor umiliți și ofensați, în numele cărora a scris, năzuind să contribuie la edificarea unei lumi mai bune.(...)”¹⁵.

Seria scrierilor autobiografice continuă cu câteva povestiri autobiografice, precum *La stăpân, Căpitanul Mavromati și Spre Franța – Direttissimo*. În ceea ce privește încadrarea acestor povestiri autobiografice, trebuie semnalat faptul că, în ediția franceză, apărută în anul 1925, cât și în cea bilingvă, apărută în 1983 și tradusă de către Eugen Barbu, aceste povestiri au fost incluse în volumul intitulat *Més départs – Evadările mele*, în timp ce în ediția din 1957 versiunile românești ale povestirilor se regăsesc în volumul intitulat *Trecut și viitor*. Conform observațiilor lui Al. Oprea, volumul intitulat *Evadările mele* poate fi învestit cu toate

¹⁰ Panait Istrati, *ibid.*, p. 426.

¹¹ *Ibidem*, p. 439.

¹² *Ibidem*, p. 441.

¹³ *Ibidem*, p. 442.

¹⁴ *Ibidem*, p. 445.

¹⁵ Șerban Cioculescu, *Panait Istrati în România literară*, 14 august 1969.

prerogativele autobiografiei. Povestirile menționate mai sus ne sugerează „o impresie de viață trăită, de mărturie, amestecând povestirea cu date autentificate ale realității”¹⁶. Este motivul pentru care nu putem să nu ne întrebăm dacă povestirile respective, bazate pe fapte reale și autobiografice, se supun adevărului documentar-istoric sau, mai degrabă, aceluia sufletesc?

Dintre povestirile menționate mai sus, poate cea mai semnificativă a fost și rămâne cea dedicată vârstei copilăriei. Aceeași poveste a fost inclusă în două volume distincte cu titluri diferite. Dacă în ediția din 1957 apare cu titlul *Primii pași spre luptă. La stăpân*, în ediția franceză și în cea bilingvă, ea apare cu următorul titlu: *Sfârșitul copilăriei. Primii pași în viață. Crâșma lui Chir Leonida*. Această creație literară a lui Panait Istrati poate fi considerată o povestire tristă a unei copilării robite, în care autorul, devenit narator și personaj, ne povestește despre soarta copilului sărac, brutalizat fie de stăpân, fie de ceilalți ucenici. Prin această povestire ni se sugerează sfârșitul vârstei de aur și începutul unei perioade necunoscute. Tainele copilăriei ne sunt povestite la persoana întâi de către omul matur care, după treizeci de ani, își aduce aminte de această perioadă a vieții sale care marchează sfârșitul anilor trăiți în deplină libertate: „Într-o dimineață mohorâtă de octombrie, deîndată ce mama plecă pe la casele pe unde spăla cu ziua, ieșii și eu, fără știrea ei. Făceam astfel primii pași într-o arenă unde lupta e aspră pentru cel nevoiaș. Mi-era inima grea, știind că frumoșii ani ai copilăriei mele trăite într-o libertate se sfârșiseră. O copilărie care fusese fericită, cu tot amarul ei, în ciuda lacrimilor mamei și a trudei ei de fiecare zi. De-acum, voiam să-mi caut singur de grijă, să nu-i mai fiu o povară, și, dacă s-o putea, din când în când, să-i mai pun și câte un bănuț în palmă”¹⁷.

În ciuda vârstei sale fragede, copilul Istrati și-a exprimat aspirația spre o viață plină cu responsabilități, chiar dacă trebuia să plătească cu prețul libertății. Perioada intrării sale la stăpân a reprezentat o condiție necesară a procesului metamorfozării copilului, condiție formulată de unchiul Anghel al personajului: „Numai muncind la străini ajungi să te faci om”¹⁸. Fiind o povestire autobiografică, cititorii devin martorii transpunerii evenimentelor reale, a faptelor și a sentimentelor autorului din biografie în creație, fapt care conduce la accentuarea identității narative. În viziunea noastră, din descrierea generalizată a copilului, iese în evidență, de fapt, latura ipse a copilului Istrati, o latură semnificativă pe care s-a construit întreaga povestire: „Copilul – ființă fără prejudecăți și care ascultă numai de instinctele sale – simte cum de la primii pași în viață în fața lui se cascadează o prăpastie și de aceea se revoltă și e cuprins de o ură adâncă, atât împotriva stăpânului, cât și împotriva propriei sale familii. Orice copil e un revoluționar. Pentru el, legile creației sunt mereu altele, călcând în picioare tot ceea ce omul matur a creat împotriva lor: morală, prejudecăți, calcule și interese meschine. Copilul este începutul și sfârșitul lumii; numai el înțelege viața pentru că trăiește după legile ei și nu voi crede într-un viitor mai bun decât în ziua când revoluția va fi făcută sub semnul copilăriei. Odată trecut din copilărie, omul devine un monstru: neagă viața, devine ipocrit”¹⁹. Ajuns la vârsta maturității, care, în cazul acestei povestiri, corespunde și cu timpul

¹⁶ Al. Oprea, *Panait Istrati. Dosar al vieții și al operei*, Editura Minerva, București, 1983, p. 467.

¹⁷ Panait Istrati, *Sfârșitul copilăriei. Primii pași spre luptă* în *Opere alese VII. Evadările mele. Pescuitorul de bureți*, versiune românească de Eugen Barbu, traducere literală de Vasile Covaci, ediție, postfață și note de Al. Oprea, Editura Minerva, București, 1983, p. 23.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 40-41.

creării, omul matur constată că, odată cu intrarea copilului în societate, el devine victima transformărilor radicale.

Cât despre povestirea intitulată *Căpitanul Mavromati*, nu putem afirma că aceasta corespunde în totalitate genului pur autobiografic, deoarece, din punctul de vedere al categoriei persoanei, în ipostaza naratorului și a personajului se află atât Istrati, cât și căpitanul Mavromati. Este de remarcat faptul că, în ediția bilingvă din 1983, nu a fost inclusă partea cea mai semnificativă a povestirii. Această primă parte, respectând caracteristicile genului autobiografic, este o continuare a povestirii anterioare. La începutul acestei creații, prezentă în ediția din 1957, putem sesiza o anumită relație indirectă între identitatea etnică a copilului Istrati și hotărârea lui de a alege munca în loc de școală: „Nu vreau să învăț carte, vreau să fiu cioban. Ori ce-o fi mai lesne, ba chiar și țigan. Nu puteam să fiu țigan, fiindcă eram român, ori dacă vreți corcitură, ca tot românul neaoș, dar în fiecare seară mă culcam cu gândul să fug a doua zi, să nu mai dau pe acasă și să trăiesc din măturatul vagoanelor cu grăunțe, să mă fac gozorar, ca atâția copii care foiau prin port”²⁰. În astfel de referințe, se regăsesc câteva indicii ale alterității, subliniind dorința eului de a se transforma în *celălalt*. La fel s-a întâmplat și în cazul în care copilul, care altădată era un visător și un libertin, simțea nevoia de a dobândi titlul „debutantului în viață”²¹. După prima parte a povestirii, scriitorul devine victima condeiului; astfel, în loc de prezentarea mai amănunțită a vieții sale la stăpân, atenția lui se orientează spre misterele vieții căpitanului Mavromati. De multe ori avem impresia că, prin intermediul căpitanului Mavromati, ni se adresează tot autorul, căpitanul fiind folosit numai ca un interlocutor. Așa se explică și numeroasele asemănări între eul autorului și eul personajului: „Au trecut zile și ani. Unul după altul, prietenii mei buni, care m-ar mai fi putut salva, s-au prăpădit. În vremea asta, Zanetto devenea tot mai bogat. Eu eram tot mai slab și am căzut bolnav (...) Dar soarta hotărâse altfel. Destinul hotărâse ca plecarea mea să fie precedată de o victorie și urmată de o înfrângere, așa cum au fost de atunci încoace veșnicele mele plecări și sosiri din lumea largă”²².

Ultima povestire autobiografică, inclusă în volumul *Evadările mele*, intitulată *Spre Franța – Direttissimo*, ni-l prezintă pe acel Istrati, care, rătăcind prin lumea de un pitoresc funambulesc a vagabonzilor, relatează până în cele mai mici detalii călătoriile sale în locuri diferite, povestindu-ne, în același timp, tot ce a văzut și a trăit. Caracterul autobiografic al povestirii rezultă, pe de-o parte, și din categorisirea acesteia ca fiind „un film al vieții mele”²³. În cadrul celei mai frumoase încercări lipsite de noroc a autorului de a ajunge în Franța, naratorul și eroul Panaitake introduce câteva indicii prețioase referitoare la condiția lui identitară: „eu sunt unul dintre acei visători”²⁴; „un biet brăilean aruncat în lume”²⁵; „sunt un om singur pe lume”²⁶; „sunt un tânăr îndopat cu iarbă”²⁷; „sunt un palikaraki atât de ușurel”²⁸.

²⁰ Panait Istrati, *Căpitan Mavromati* în *Pagini autobiografice. Trecut și viitor*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957, p. 329.

²¹ *Ibidem*, p. 321.

²² Panait Istrati, *ibid.*, pp. 104-109.

²³ Panait Istrati, *Spre Franța – Direttissimo* în *Opere alese VII. Evadările mele. Pescuitorul de bureți*, versiune românească de Eugen Barbu, traducere literală de Vasile Covaci, ediție, postfață și note de Al. Oprea, Editura Minerva, București, 1983, p. 119.

²⁴ *Ibidem*, p. 119.

²⁵ *Ibidem*, p. 145.

²⁶ *Ibidem*, p. 159.

²⁷ *Ibidem*, p. 187.

Asemenea celorlalte povestiri autobiografice, și aici ne este marcată distanța dintre timpul evenimentelor și timpul povestirii: „Mă aflam la Pireu (sânt exact douăzeci de ani de atunci), în compania celui mai bun tovarăș de drum pe care l-am cunoscut în viața mea, singurul prieten al cărui suflet se contopise în întregime cu al meu”²⁹. Părăsit de lume și cuprins de spaima singurătății, protagonistul povestirii meditează îndelung asupra scopului vagabondărilor sale, care, de multe ori, s-au dovedit a fi inutile: „Prietenul meu e departe. Mama e departe. Iar eu ce caut pe aici! Mă gândesc la căminul de acasă, sărăcăcios, dar curat și primitor. Mă gândesc la cei de o vârstă cu mine, aproape toți însurați, fiecare cu familia lui, cu munca lui. De unde acest blestem care mă face să nu pot proceda ca ei, să fiu și eu ca toată lumea? Ce mă împinge fără încetare pe drumuri străine, când în țara mea până și străinii își fac un rost și rămân acolo? Ce vreau? După ce alerg?”³⁰.

Ca o continuare a povestirii intitulate *Primii pași spre luptă. La stăpân*, trebuie să avem în vedere paginile autobiografice intitulate *În Docurile Brăilei*, scrise la Colmar, în iunie 1929, publicate postum în revista *Manuscriptum*, nr. 1(10) și 2 (11), 1973 și incluse în volumul intitulat *Amintiri. Evocări. Confesiuni*. Această povestire autobiografică numită și profesiune de credință, a fost scrisă cu scopul de a inaugura un nou ciclu intitulat *Căutătorii de credință (Les Chercheurs de foi)*. Pe de-o parte, ea evocă secvențe inedite din biografia scriitorului, iar pe de altă parte, însă, poate fi considerată ca un document evocator al Brăilei muncitorești, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Timpul evenimentelor ne apare chiar la începutul povestirii, fiind vorba despre vara anului 1898, când copilul Istrati, în vârstă de paisprezece ani, se hotărăște să devină ucenic la atelierele din Docurile Brăilei. Și în această povestire suntem informați asupra faptului că, între timpul evenimentelor și cel al creării, au trecut treizeci de ani: „Astăzi, la o depărtare de treizeci de ani și după ce am cutreierat pământul, scormonind viața și studiind firea omenească în adevăratul ei laborator. *Existența*, amintirea acestei scene cu care am debutat în drama socială a clasei mele, nu a făcut decât să-mi confirme ceea ce știam despre ea la paisprezece ani, când unul de ai mei a vrut să mă învețe să fiu slugarnic, lovindu-mă ca un dușman, în timp ce un altul, un necunoscut, mi-a luat apărarea”³¹. Este vorba despre una dintre acele povestiri autobiografice ale lui Istrati, în care ni se specifică într-un mod foarte clar relația dintre identitatea personală și cea narativă. Aflându-se în ipostaza naratorului, scriitorul ni se prezintă ca fiind „cel mai sărac dintre toți nepoții bunicii din partea mamei”³². În spatele identității *ipse*, se află autorul însuși, fiind denumit de către bunica sa drept Adrian. Urmărind acest fir, nu putem ignora asocierea identității autorului cu cea a naratorului și cu cea a personajului. Povestirea este scrisă la persoana întâi, numele lui Adrian apare de trei ori, în urma interacțiunii discursive a eului cu un alt personaj.

Evocarea acestei perioade semnificative a constituit, în același timp, o modalitate prielnică pentru a scoate în evidență personalitatea tânărului ucenic: „În ziua intrării în Docuri, nu eram nefamiliarizat cu munca. Slujisem, timp de doi ani, mai întâi ca băiat de prăvălie și apoi la o băcănie. Între timp, am cutreierat peste munți și văi, în căutarea propriei

²⁸ *Ibidem*, p. 191.

²⁹ Panait Istrati, *ibid.*, pp. 120-121.

³⁰ *Ibidem*, p. 149.

³¹ Panait Istrati, *În Docurile Brăilei* în volumul *Pelerinul inimii*, antologie, cuvânt înainte, prezentări și traduceri de Alexandru Talex, Editura Minerva, București, 1998, p. 27.

³² Panait Istrati, *ibid.*, p. 21.

mele inimi. De asemenea, câștigasem și puțină experiență de viață. Iată de ce, deși începător și stingher în aceste ateliere pline cu maiștri aroganți, mă uitam cu milă la tovarășii de ucenicie atât de umiliți în situația lor, resemnați în fața ocărilor, gata să se încovoiaie dinaintea unei priviri aspre, ca niște câini hăituiți”³³. Acest manuscris neterminat se înscrie, cu contribuții serioase, nu numai la biografia scriitorului, cât și la gândirea lui. Prezentându-ne adevărul vremii sale, autorul povestirii ne vorbește despre nedreptatea vieții, subliniind ideea că cei care îndrăznesc să se confrunte cu cei care se află la putere vor fi striviți pentru totdeauna de cei din urmă. Experiențele copilului de paisprezece ani ne sunt povestite din perspectiva omului matur, folosind povestirea ca mijloc literar de a-și exprima sentimentele și părerile cu privire la schimbarea orașului natal, schimbare din care va rezulta dispariția clasei muncitoare. Adolescentul Istrati ne apare în ipostaza de apărător al acestei clase, simțind nevoia dreptății sociale, a luptei neabătute pentru eliberarea omului din chingile exploatării, ale ignoranței și ale egoismului: „Eram însetat după dreptate și mi-aș fi dat bucuros jumătate din viață, nu pentru distrugerea elevatoarelor, ci pentru a fi puse în slujba întregii omeniri. Acest elan, care mi-a ars totdeauna pieptul, nu se datora faptului că aparțineam clasei săracilor sau că aș fi îndurat atâta suferință. Nu, în general, acest lucru poate fi valabil până la un punct. (...) Sunt convins că ceasul Dreptății va sosi pe pământ, în ziua în care majoritatea oamenilor se vor interesa de soarta celui în suferință. Eu mă și socoteam aparținând neînsemnatei minorități care dovedea acest interes”³⁴.

Putem afirma că întreaga povestire a fost dedicată prezentării eului social, circumscriind locul și rolul ocupat de tânărul Istrati în societatea vremii respective. Personajul „înghițit” de mulțimea de pe stradă își pierde curajul și încrederea în sine: „Pe măsură ce pătrundeam în mijlocul acestui desigur omenesc, mă cuprinse un sentiment de singurătate, din toate părțile. Îmi pierduri curajul, încrederea în sine. S-ar fi zis că devenisem mai mic. De departe, mă simțeam eu, cu ideile și independența mea. Mulțimea nu avea nici o înrăurire asupra mea. Acum însă mă înghițise: mă afundam într-înșea, care mă reda mie însumi, lipsit de valoare”³⁵. Povestirea se termină cu meditația eului privind rostul distrugerii omului de către semenul său, semen a cărui soartă nu diferă de cea a personajului: „Firea mea puțin înclinată pentru studiul cărților mă împingea nestăvilit spre cunoașterea omului, așa cum îl vedeam în stradă. Iubea și suferea ca și mine. Spre el trebuia să-mi îndrept pașii: el era începutul și sfârșitul vieții. Și apoi, cu sau fără voia mea, pe amândoi ne păștea aceeași soartă. Atunci, de ce distrugea tot ce se afla mai bun în mine, mai folositor cauzei sale, personalitatea mea, eul meu, această distincție care e la om ceea ce-i parfumul la o floare?”³⁶.

În urma categorisirii paginilor autobiografice, am constatat că reprezentarea sinelui poate fi discutată din perspectiva celor două forme ale sinelui, precizate de către George Mead, eul-subiect și eul-obiect. Suntem de părere că în aceste elemente ale sinelui se regăsesc deopotrivă și cele două forme specifice genului autobiografic, denumite de către Jean Starobinski, eul actual și eul revolut. Analizarea și prezentarea formelor specifice sinelui în interiorul instanței discursive constituie o nouă metodă de analiză a operelor lui Panait Istrati. Se poate afirma, de asemenea, că în aceste pagini avem de-a face cu o instanță discursivă

³³ *Ibidem.*, p. 30.

³⁴ *Ibidem.*, p. 43.

³⁵ *Panait Istrati, ibid.*, pp. 44-45.

³⁶ *Ibidem.*, p. 45.

autoreferențială, prezența locutorului în discurs fiind sugerată prin intermediul ambreiorilor, precum pronumele personal de persoana întâi. În categoria creațiilor literare concentrându-se pe problema sinelui, poate fi adusă în discuție și transparența reprezentării sinelui. Eul autorului nu numai că ni se descrie și ni se prezintă, dar se și expune în topica locurilor în care se desfășoară acțiunile, eul său ocupând, astfel, un loc central în cadrul paginilor autobiografice. La întrebarea cum se prezintă eul în scena narativă, răspunsul ar fi că eul scriitorului ne va fi prezentat în urma autoportretului, în interiorul căruia subiectul reprezentării se identifică cu ego. Cea de-a doua categorie a creațiilor dedicate sinelui este reprezentată de către confesiunile și profesiunile de credință cu caracter autobiografic, incluse în volumul intitulat *Trecut și viitor*, constituind expresia eului-obiect. Conform delimitărilor lui Mead³⁷, această formă a eului se bazează pe atitudinile sociale ale acestuia, accentuând confruntarea directă a scriitorului cu problemele societății respective. Cât despre tipurile identității discursive, definite și analizate de către Patrick Charaudeau³⁸, în viziunea noastră, cele două forme ale identității discursive, cea psiho-socială externă și cea de „poziționare”, se completează reciproc atât în povestirile autobiografice din volumul *Evadările mele*, cât și în celelalte pagini autobiografice cuprinse în volumul *Trecut și viitor*. Identitatea de „poziționare” se relevă, de altfel, chiar în rolul asumat de către scriitorul brăilean de a deveni dacă nu un artist profesionist măcar un cronicar conștiincios al propriei sale vieți. Asumarea acestui rol deosebit plasează sinele autorului pe un loc bine definit, care avantajează înscrierea eului în cadrul social.

BIBLIOGRAFIE

- Istrati, Panait, *Chira Chiralina și alte povestiri*, prefață: „Un artist pasionat: Panait Istrati” de Ion Roman, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- Istrati, Panait, *Opere alese VII. Evadările mele. Pescuitorul de bureți*, versiune românească de Eugen Barbu, traducere literală de Vasile Covaci, ediție, postfață și note de Al. Oprea, Editura Minerva, București, 1983.
- Istrati, Panait, *Viața lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, București, 1983.
- Istrati, Panait, *Pelerinul inimii*, Antologie, cuvânt înainte, prezentări și traduceri de Alexandru Talex, Editura Minerva, București, 1998.
- Iorgulescu, Mircea, *Panait Istrati - Învins și Învingător*, în *România literară XVII*, nr. 16, 19 aprilie 1984, p.7.
- Marin, Louis, *L'écriture de soi*, Presses Universitaires de France, Paris, 1999.
- Mead, George, *L'esprit, le soi et la société*, Paris, Puf, 1963.
- Montaigne, Michel de, *Avertissement au lecteur* în volumul *Essais*. Livre 1, chronologie et introduction par Alexandre Micha, Édition Garnier-Flammarion, Paris, 1969.
- Oprea, Al., *Panait Istrati. Dosar al vieții și al operei*, Editura Minerva, București, 1983.

³⁷ George Mead, *L'esprit, le soi et la société*, Paris, Puf, 1963 – apud *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, volum coordonat de Gilles Ferréol, Guy Jucquois, traducere de Nadia Farcaș, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 47.

³⁸ Patrick Charaudeau, Dominique Maingueneau, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Éditions du Seuil, Paris, 2002, pp. 299 – 300.

- ***coord. Charaudeau, Patrick; Maingueneau, Dominique, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Éditions du Seuil, Paris, 2002.
- ****Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, volum coordonat de Gilles Ferréol, Guy Jucquois, traducere de Nadia Farcaș, Editura Polirom, Iași, 2005.